

Kultur- og kirkedepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO
postmottak@kkd.dep.no

Oslo, 13. mars 2007

Deres ref.: 2006/06967 ME/ME1 CBU:elt

HØRINGSUTTALELSE – ENDRING I FORSKRIFT TIL ÅNDSVERKLOVEN

Norsk Bibliotekforening (NBF) har mottatt Kultur- og kirkedepartementets høringsnotat til endringer i forskrifter til Åndsverkloven og vil her komme med synspunkter og kommentarer til forslaget.

Generelle kommentarer

NBF har siden 1994-95 deltatt aktivt i diskusjon og kommentarer om utforming av et moderne opphavsrettsregime på bibliotekfeltet tilpasset ny teknologi og har fulgt denne prosessen i Norge og i Europa gjennom WIPO-konferansen i 1996, prosessen fram til endelig EU-direktiv i 2001 og implementeringen av EU-direktivet i norsk lovgivning i 2005. Fastsettelse av forskrifter kommer som et endelig slutt punkt i denne lange prosessen.

Stortingets behandling av åndsverkloven legger til rette for akseptable arbeidsforhold for bibliotekbrukere og rettighetshavere i de kommende år. Åndsverkloven er omfattende og behandler mange ulike forhold – også for bibliotekene. NBF har i all hovedsak vært enig i de forslag ulike regjeringer har fremmet men har fremmet enkelte endringsforslag.

Ved behandlingen av åndsverkloven i Stortinget i 2005 reiste NBF fire forslag til endringer og Stortinget ga sin tilslutning til alle fire:

- Uttalelse om gratisprinsippet i folkebibliotekene – som forhindret regjeringens forslag om på nytt å reise diskusjonen om gratisprinsippet på bred basis
- Bibliotekbrukers analoge utskrift av materiale digitalisert innenfor den svært begrensede regel i Åndsverklovens § 16 tillates, slik dette også skjer i Danmark
- Regelen som forbyr omgåelse av tekniske beskyttelsessystemer gjelder ikke for bibliotekenes lovlige eksemplarframstilling innenfor Åndsverkslovens § 16. Avleveringspliktige dokumenter som mottas av Nasjonalbiblioteket skal dessuten automatisk utstyres med nødvendig informasjon til at effektive tekniske beskyttelsessystemer kan omgås, slik at Nasjonalbiblioteket kan bevare disse verkene for ettertiden blant annet for forskning
- Prinsippet om at avtalelisens ikke skal overlappe eksisterende fribruksregler. Dette gjelder verk som har falt i det fri og som er klarert på annen måte, for eksempel offentlig informasjon og materiale hvor opphavsmannen tillater vederlagsfri videre bruk og kopiering

Bibliotekene har tatt i bruk ny teknologi etter hvert som denne har blitt tilgjengelig. Bibliotekenes kataloger er blitt gjort elektroniske med søke- og bestillingsmuligheter online, med flere elektroniske kilder tilgjengelige for brukerne på intranett og på stedet, gjennom lisensavtaler med utgivere og forlag. Bibliotekene framstår i dag som moderne institusjoner, samtidig som deres viktige samfunnsmessige funksjoner er beholdt og videreutviklet.

Bibliotekenes drift er hjemlet i ulike lover, bl.a. Åndsverkloven, Lov om folkebibliotek, Lov om bibliotekvederlag, Lov om Universiteter og høyskoler og Pliktavleveringslova. Til sammen sier disse mye om hvilken rolle bibliotekene skal ha og viser hvordan det juridiske rammeverket støtter opp om den samfunnsmessige rollen til bibliotekene. NBF legger stor vekt på at det juridiske rammeverket fortsatt gjør det mulig for bibliotekene å fylle denne rollen og at denne muligheten ikke svekkes gjennom foreliggende utkast til nye forskrifter.

Dette ligger til grunn for de kommentarer og forslag NBF har til utkastet.

Kommentarer til utkast til forskrifter

§ 1-1

NBF ser det som positivt at offentlige og private museer er tatt inn i forskriften. For arkivsektoren dekker formuleringen "arkiv under arkivverket" kun en del av arkivlandskapet.

Arkiv under arkivverket betegner Riksarkivet og Statsarkivene, men dekker ikke det samlede arkivlandskapet som består av både fylkeskommunale, kommunale, interkommunale og private arkivinstitusjoner. Disse institusjonene mottar for bevaring arkiver fra private og offentlige arkivskapere slik også Arkivverket og en rekke museer og biblioteker gjør.

NBF foreslår derfor at "Arkiv under arkivverket" endres til "private og offentlige arkivinstitusjoner" som bedre dekker dagens arkivlandskap.

NBF er fornøyd med at departementets definisjon av "Ikke-erhvervsmessig bruk" er presis og entydig: "Eksemplarframstillingen etter reglene må ikke ha som formål å gå med økonomisk overskudd. Det vil være tillatt med en eksemplarframstilling til selvkost eller mot symbolsk betaling, jf. Ot.prp. nr 46 (2004-2005) s. 36-37." (side 4 i høringsnotatet).

§ 1-2

Her velger departementet å opprettholde den gjeldende hovedregel, som er at adgangen til eksemplarframstilling gjelder til samme format som originaleksemplaret.

Departementet har ikke gitt noen begrunnelse for at man har valgt å videreføre denne hovedregelen. Tvert i mot presiseres det i høringsnotatet at begrepet eksemplarframstilling er teknologinøytralt.

NBF mener derfor at bestemmelsen om hovedregelen må fjernes. Begrensningen bør heller ligge i hvordan kopiene tillates brukt.

Det er ikke noe i EU-direktivet som krever en slik regel. For eksempel er det ingen slik hovedregel i den danske lovgivningen. Den relevante danske bestemmelse er opphavsretsloven § 16. I motsetning til tidligere dansk bestemmelse, er den nye danske § 16 ikke lenger en forskriftshjemmel. Lovteksten er derfor alene det grunnlag bibliotekene i Danmark utleder sin adgang til å fremstille eksemplarer av verk fra.

Når et dansk bibliotek først har hjemmel til å fremstille eksemplar av verk fra sin samling, så følger det ikke av noen av bestemmelsene i dansk § 16 at eksemplaret ikke kan fremstilles digitalt eller digitaliseres.

§ 1-3

Den foreslåtte bestemmelses annet ledd innebærer en videreføring av den tidligere fjernlånsregel med visse endringer. Fjernlånsregelen i de tidligere forskrifter har vært svært vanskelig å forstå. NBF ønsker en mer "brukervennlig" regel som bør være forståelig for dem

som skal bruke den, det vil si ansatte i ABM-sektoren som ikke er jurister. I tillegg bør regelen dessuten ha et fornuftig innhold.

Når det gjelder det første, er NBF positive til at det nå går klart frem av den foreslåtte § 1-3, 2. ledd at hjemmel til eksemplarframstilling må hentes i andre bestemmelser i forskriften. Likevel mener vi at regelen fortsatt er vanskelig å forstå. Bestemmelsens i annet ledd omfatter bare digitale eksemplarer av åndsverk. Dette fordi fjernlån av analoge eksemplarer av åndsverk allerede er tillatt med hjemmel i Åndsverkloven § 19. Etter NBFs mening burde derfor begrepet "fjernlån" i § 1-3 erstattes med et annet begrep, eksempelvis "fjerntilgjengeliggjøring", slik at bestemmelsens virkeområde blir mer umiddelbart tydelig. Det kan dessuten diskuteres i hvilken grad det i juridisk forstand er mulig å "fjernlåne" et digitalt eksemplar all den stund et "fjernlån" her medfører at det opprettes et nytt eksemplar hos mottakeren.

I alle tilfeller er NBF positive til at regelverket fortsatt legger opp til at "fjernlån" skal være tillatt i visse tilfeller.

Det følger av merknader til de enkelte bestemmelser (se høringsutkastets s. 11) at:

"For at et eksemplar skal kunne fjernlånes som beskrevet her må det enten være hjemmel til å digitalisere eksemplaret etter eksempelvis § 1-4, eller det må være et innkjøpt digitalt eksemplar der eventuelle avtalevilkår ikke hindrer fjernlån på denne måten."

Regelen tillater derfor digitalt fjernlån der andre bestemmelser i forskriften hjemler digitalisering av et analogt verk. Samtidig går det ikke frem av ordlyden at fjernlån også er tillatt der originalen er digital (forutsatt at avtalevilkår ikke hindrer dette). § 1-3, 2. ledd, 1. pkt. definerer jo bestemmelsens virkeområde til "...eksemplarer fremstilt i samsvar med andre bestemmelser i dette kapittel..." Denne ordlyden dekker derfor ikke digitale originaler, siden disse ikke er fremstilt med hjemmel i en av forskriftens andre bestemmelser, men isteden kjøpt inn i digital form.

NBF er positive til at digitale originaler også skal kunne fjernlånes på konkret bestilling, slik at analogt og digitalt fjernlån likestilles. Så vidt vi kan forstå går dette bare frem av merknaden til bestemmelsen, og kan samtidig ikke leses ut av bestemmelsens ordlyd. Vi ber departementet å justere ordlyden på dette punkt, slik at det går klart frem av ordlyden at fjernlån av et digitalt eksemplar er tillatt på konkret bestilling, forutsatt altså at avtalevilkår ikke er til hinder for slikt fjernlån. NBF foreslår følgende ny setning som settes inn etter § 1-3, 2. ledd, 1. punktum;

"Det samme gjelder originaleksemplarer anskaffet i digitalt format."

NBF er videre positive til at det tillates en viss utskrifts adgang for bruker av det som "fjernlånes" og er enige i at det er fornuftig at omfanget av utskrifter reguleres av § 19, 2. ledd. Det primære med en fjernlånsbestemmelse er at informasjon skal kunne stilles til rådighet for bruker uavhengig av hvor det fysiske eksemplar befinner seg.

Når det gjelder forslaget til § 1-3, 3. ledd, er NBF meget positive til den foreslåtte bestemmelse. Det er helt nødvendig å gjøre et unntak her fra hovedregelen i § 1-3, 1. ledd, slik at det reelt sett vil være mulig for bibliotek å låne ut kopi av film og innspilt musikk i tilfeller der originalen for eksempel er vanskelig å erstatte dersom den går tapt, jfr. forslaget § 1-6. En annen løsning her ville ledet til at film og innspilt musikk som ikke lengre er i handelen ikke ville kunne lånes ut uten at biblioteket samtidig risikerte å miste originalen uten samtidig å kunne kjøpe en ny.

§ 1-4

NBF finner det unødig begrensende at eksemplarframstilling kun kan skje der tilsvarende eksemplar ikke kan skaffes fra "utsalgssted, utgiver, importør eller produsent".

I Innst. O nr. 103- 2004-2005, s 34 brukes formuleringen "der originaleksemplar ikke er å få kjøpt i ordinær handel". NBF foreslår derfor at samme formulering brukes i forskriftene.

§ 1-7

NBF er enige i at gjeldende regel opprettholdes når det gjelder institusjonens adgang til å fremstille eksemplar av manglende partier av åndsverk denne har i sine samlinger når manglende del av verket som ikke kan anskaffes på utsalgssted eller fra utgiver, importør eller produsent. Derimot kan NBF ikke se behovet for at lovlig eksemplarframstilling også skal være betinget av at det heller ikke er mulig å anskaffe verket i sin helhet. Eksempelvis vil det være urimelig å pålegge et bibliotek å anskaffe et nytt 10-bindsværk av et leksikon dersom det mangler en del av ett av bindende i bibliotekets allerede innkjøpte eksemplarer i situasjoner der enkeltbind ikke selges separat. Det avgjørende her bør være om den del av hele verket som biblioteket mangler, er mulig å anskaffe eller ikke.

NBF foreslår derfor at gjeldende § 1-7 videreføres med den endring at formuleringen "verket eller" strykes fra bestemmelsen.

§ 1-8

NBF er positive til tilgjengeliggjøringsadgang for pliktavleverte dokumenter via terminaler i mottaksinstitusjonenes egne lokaler som nå hjemles i nr. 2. Det følger av pliktavleveringslovens § 1 at denne tilgjengeliggjøring er begrenset til "forskning og dokumentasjon".

NBF er også positive til at det legges opp til fjernlån av pliktavlevert dokument til bruker som befinner seg i "lokalene til norske universitets- og høyskolebibliotek" på "særskilt bestilling" slik nr. 3 hjemler. Slik økes tilgjengeligheten til den informasjon som finnes i pliktavleverte dokumenter, ved at brukeren ikke nødvendigvis vil måtte oppsøke mottaksinstitusjonens fysiske lokale. Bestemmelsen vil trolig gjøre det lettere å forske fra andre steder enn Norges aller største byer.

Derimot ser ikke NBF behovet for at det skal være et vilkår at brukeren er "forsker" for at et pliktavlevert dokument skal kunne fjernlånes. Pliktavleveringsloven begrenser bruk av pliktavleverte dokumenter til "forskning og dokumentasjon". Vi ser ikke behovet for at forskriften skal begrense brukergruppen ytterligere, slik at de som i pliktavleveringslovens forstand driver "dokumentasjon" ikke skal være omfattet av nr. 3.

Vi tillater oss her å minne om at lovgiver gjennom pliktavleveringsloven har valgt å tillate bruk av pliktavleverte dokumenter også til "dokumentasjon". Vi tror ikke at det vil være i tråd med lovgivers vilje å begrense bruksområdet for pliktavleverte dokumenter ytterligere ved at fjernlån bare tillates for forskningsformål gjennom den foreslåtte nr. 3. Vi finner heller ikke vesentlige motforestillinger mot å tillate fjernlån for dokumentasjonsformål all den stund regelen i § 1-8 ikke tillater bruker å ta utskrifter og for øvrig heller ikke tillater mottaksinstitusjon å lagre permanente kopier. Slik sett skulle ikke en justering av nr. 3 på dette punkt innebære en nevneverdig ulempe for rettighetshaver. En justering som den vi foreslår, er også i tråd med merknaden til bestemmelsen – se høringsutkastets side 13, hvor det heter at:

"Bestemmelsen i *tredje ledd* er ny og gir anledning for fjernlån i kontrollerte former til formål som klart følger av pliktavleveringsloven."

Det følger klart av pliktavleveringslovens § 1 at formålet med loven er å gjøre pliktavleverte dokumenter "tilgjengelege som kjeldemateriale for forskning og dokumentasjon".

NBF ønsker å gjenta at vi i alle tilfeller er positive til at KKD nå foreslår en regel som § 1-8.

For øvrig kan ordlyden i § 1-8 nr. 2 og 3 isolert sett leses slik at disse bestemmelsene også omfatter analoge eksemplarer av pliktavleverte dokumenter. Dette ville i tilfellet betydd at bruksområdet for analoge pliktavleverte dokumenter snevres inn til kun å omfatte bruk i de der nevnte institusjoners lokaler. Et slikt virkeområdet kan neppe være tilsiktet da analoge eksemplarer av pliktavleverte dokumenter er omfattet av prinsippet om konsumpsjon av spredningsrett i Åndsverkloven § 19. Til tross for dette bør det etter vår mening presiseres i forskriftsteksten at reglene i nr. 2 og 3 bare omfatter digitale eksemplarer av pliktavleverte åndsverk. Med en slik endring vil reglene ikke kunne misforstås.

§ 1-9 andre ledd

Prinsipielt bør denne trekkes ut som en egen bestemmelse/paragraf (§1-10), siden det er en selvstendig og separat kopieringshjemmel. I gjeldende forskrifter er dette en egen paragraf.

§ 1-9 tredje ledd

NBF oppfatter at forslaget her er i strid med Stortingets intensjon. Høringsnotatet henviser heller ikke til Innst. O. nr.103, 2004-2005 og flertallsvedtaket i Stortinget, hvilket er nokså merkelig, siden det er dette som er grunnlaget for bestemmelsen. De drøfter heller ikke hvorfor de tolker det på denne litt spesielle måten som i realiteten er en innskjerping av rettigheter som privatpersoner har etter § 12.

I Innst.O. nr. 103, 2004-2005 henviser helt klart til at utskriftshjemmelen gjelder bestemmelsene om privatbrukskopiering, altså § 12, og det sies at:

"Flertallet mener derfor at det må være mulig for bibliotekbrukere å ta papirutskrifter av digitalisert materiale fra bibliotekenes samlinger, på lik linje med fotokopier fra samme verk."

NBF vil foreslå følgende formulering som vi mener dekker det som var Stortingets intensjon: *"Retten til videre utnyttelse av de eksemplarer, som er fremstilt med hjemmel i § 1-3 til 1-9 avhenger av de ellers gjeldende regler. Institusjonene skal imidlertid påse at det ikke foretas digital kopiering til privat bruk av materiale som biblioteket har digitalisert fra egne samlinger",*

eller en tilsvarende formulering som ivaretar at §12 er en adgang som består uavhengig av andre bestemmelser, så lenge kopieringsgrunnlaget er gjort tilgjengelig på en lovlig måte. I denne forskriften som gjelder ABM-institusjonenes muligheter for eksemplarframstilling kan det etter vår mening ikke gjøres innskrenkninger i hjemler nedfelt i andre lovbestemmelser. Stortinget har dessuten eksplisitt sagt at det skal være mulig å benytte seg av hjemmelen i § 12 til å ta papirutskrifter av digitalisert materiale, men at institusjonene skal påse at det ikke er mulig å ta digitale kopier av samme.

Utkastet til forskrifter følger derfor etter vår mening ikke opp dette flertallsvedtaket på dette området.

NBF foreslår dessuten at § 1-9 tredje ledd også trekkes ut som en egen paragraf (§ 1-11).

Med vennlig hilsen
Norsk Bibliotekforening

Anne Hustad (sign.)
leder

Tore Kr. Andersen (sign.)
gen.sekr.

Frode Bakken (sign.)
leder av Opphavsrettsutvalget